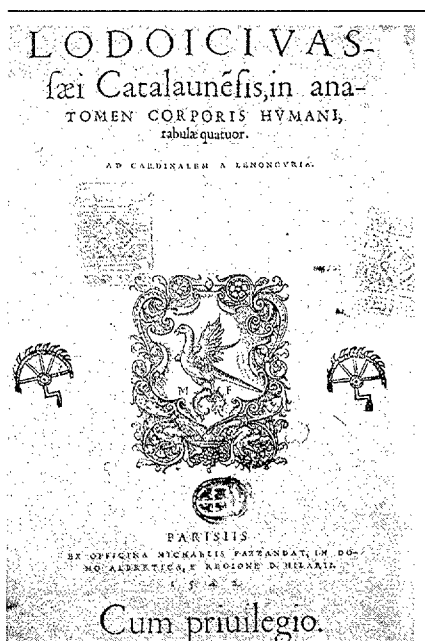

L'anatomia funcional de Vasseu, català? i darrer galenista

*Ludovici Vassaei
Catalaunensis
in anatomen corporis
humani
tabulae quatuor*

DELFIN GALIANO OREA

**Centre de Medicina de l'Esport
d'Esplugues de Llobregat
Secretaria General de l'Esport**

No fa tants anys que la medicina es va situar entre les ciències del coneixement i va deixar de ser una àrea filosòfica, encara que l'avenç tecnològic ens faci oblidar que potser encara no n'estigui massa lluny. L'assentament de les ciències mèdiques va ser semblant al desenvolupament de l'Humanisme que considerava que la medicina i la fe eren dos grans atributs de la humanitat, i va ser llavors quan l'anatomia humana es va convertir en el fonament humanístic de la medicina amb l'objectiu de tornar l'home a les fonts de la vida.

La influència Galè de Pèrgam (129-200 dC) fou decisiva en l'evolució de la medicina. El seu sistema fisiològic va dominar el pensament filosòfic des del segle II al XVI⁽⁶⁾. Galè, que amb 28 anys fou metge dels gladiadors de Pèrgam, va estudiar els efectes de la dieta i la gimnàstica sobre l'organisme humà, i va realitzar importants contribucions a la osteologia i la miologia, malgrat fer les seves observacions sobre animals.

En aquella època de canvi social, com en definitiva han estat totes, va aparèixer la figura de Loys Vasseu (Vassé, Vasseo), quasi oblidat pels nostres contemporanis i que, conjuntament amb la seva obra anatòmica, va ser l'últim exponent previ al canvi ideològic-científic que apareixeria a partir d'aleshores. Per tant, podem considerar-lo com el darrer galenista, doncs inclús les reimpressions de la seva obra no incorporen els avenços de Vesalio.

ANTECEDENTS

Nombrosos historiadors i anatomistes, entre ells Hurtado de Mendoza, comparteixen l'opinió en assenyalar Pitàgores, Hipòcrates i Aristòtil com als iniciadors de l'anomenada "1'època anatòmica", per bé que en aquella època hipocràtica no existia la separació entre anatomia i fisiologia, sinó la "physis" o naturalesa. Posteriorment

s'assenyala una "2a època" amb la paternitat compartida entre Heròfil, Rufo Efesino, Marià i d'altres, encara que Erasistrat amb una major importància. A partir d'aleshores s'obre un ampli espai en el temps, entre el segle II i el XVI, l'iniciador del qual fou Galè i que va formar una tradició aràbico-galenista en la ciència anatòmica. Cal que remarquem la figura de Galè, en aquest moment de la història, ja que va ser la base de l'obra de Loys Vasseu.

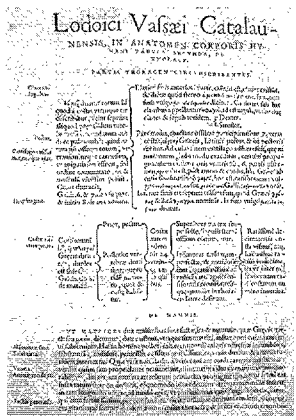
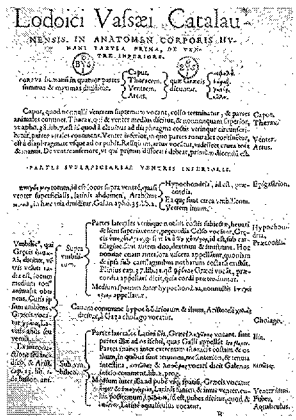
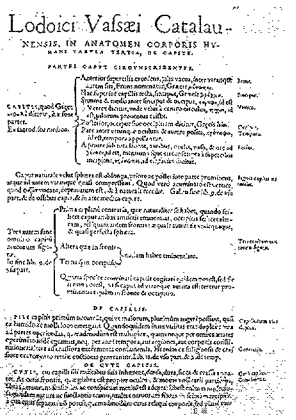
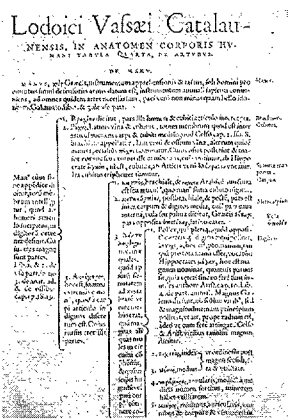
Galè de Pèrgam va ser el gran compilador de la biologia i de la medicina de l'antiguitat,⁽⁷⁾ i tot estudiant la estructura del cos en cadàvers de micos, va crear les seves obres anatòmiques més importants: "*De anatómicos administrationibus dissectione*" (anatomia), "*De usu partium*" (fisiologia) i "*De locis affectis*" (patologia). Encara que la seva obra va desaparèixer quasi completament amb la invasió dels bàrbars, fou un deixeble seu, Oribasi de Pèrgam (325-400 d.C.) que dels seus 72 llibres, "*Collectanea artis medicinalis*", va fer-ne el sediment bibliogràfic fins al desenvolupament de la cultura anatòmica en l'Edat Mitjana.

En fisiologia va advertir el to muscular, l'efecte propulsor sanguíni del cor i el pols arterial, el mecanisme respiratori i la funció dels músculs intercostals; fins que el floriment durant el Renaixement de la tradició anatòmico-fisiològica, va suposar la correcció dels errors de Galè.

Així doncs, aquestes van ser les fonts de l'estudi de Loys Vasseu fins a la culminació de la seva obra "*Ludovici Vassaei Catalaunensis, in anatomen corporis humani tabulae quatuor*", que va sortir a la llum l'any 1540, tres anys abans que ho fés la magnífica obra de Vesalius "*De humani corporis fabrica*".

LA SEVA ÈPOCA

No es coneixen les seves dates de naixement i mort, encara que els histo-

riadors el daten de principis del segle XVI, tal com consta igualment en la Biblioteca del Congrés Americà. Aquest fosc valor cronològic, la ruptura ideològica-mèdica de l'època, la confusió envers el seu origen i l'orientació anatòmico-fisiològica de l'autor ens van fer profunditzar sobre la tasca d'un personatge que per a molts ha passat desapercbut i que tanmateix ostenta un important valor històric sobre l'ascendència de l'anatomia aplicada al moviment. Alguns autors situen el seu naixement, encara que amb grans dubtes, a Chaons-sur-Marne (Champagne). Pérez Fontana afirma *fou gran la influència de Vasseo en els progressos del coneixement principalment en Espanya, a tal punt que el consideraven espanyol, natural de Catalunya o "Catalaunensis"*, terme que apareix en el títol de la seva obra⁽¹⁴⁾⁽¹⁵⁾. Tanmateix el terme "Catalaunensis", documentat per primera vegada en el segle IV dC per Eutropi⁽¹¹⁾, fa referència a "natural de Catalaunia", poble de la Galia Belga capital de la qual era Chaons Sur Marne, tal com vàrem citar anteriorment. Així doncs, i malgrat que prestigiosos historiadors com Hernández Morejón⁽⁷⁾ li diuen "metge català", l'important recopilació facilitada per Corbella i Calbet⁽³⁾ en el "Diccionari Biogràfic de Metges Catalans", no ho contempla. Aquest error etimològic prové dels "Camps Catalu-

nic", seu l'any 451 de la gran batalla contra Atila⁽¹¹⁾. Aquella ascendència històrica s'ha utilitzat com argument terminològic de Catalunya després la possible importació del terme per part d'algun rei got. Tanmateix, aquesta hipòtesi contemplada en l'Enciclopedia Catalana⁽²⁾ que podria reubicar la personalitat de Vasseu, ha sigut considerada com molt arbitrària per Corominas, segons consta en el seu *Onomasticon Cataloniae*⁽⁴⁾. Tanmateix podem acceptar la repercussió de Vasseu sobre els coneixements anatòmics a Catalunya doncs les seves primeres edicions es troben a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona des del mateix segle XVI.

Fou contemporani d'altres espanyols com Servet, Laguna, Lobera i Valverde, entre d'altres; així com de Vesalius, Eustachi, Colombo i Bartolino. Tal com Vesalius, va tenir com a mestre a París a Sylvius i fou testimoni de la revolució social que s'havia originat l'any 1478 amb la primera dissecció pública a París. La seva relació amb Vesalius es constata quan aquest dirigeix una epístola a Roelant, "*Epistola radicipis chinae*" (vol.II, pàg. 631. Andreas Vesalio opera omnic. Ed. Albinus Boerhaave. Lyon, 1725) i afirma: "*Onum enim filius tuus Lutetiam Studiorum Gratia profiscenetur, illumque Vasseo, Fernellio Oliverio, ...*"⁽¹²⁾.

Una altra referència que recalca la importància de Loys Vasseu a la seva època és la seva presència a la portada de "*De humani corporis fabrica*", o frontiscipici. Aquesta làmina que acompanyava la primera edició vesaliana de 1543, encara que modificada en la de 1555, és el legat al·legòric que el seu autor va voler reflectir tot agrupant 56 personatges de l'època, que representen els canvis en la història del pensament, i que van permetre que l'anatomia, fins aleshores una disciplina filosòfica-humanística, es convertís en una disciplina pragmàtica. D'aquesta manera va acompanyar en la història a Colombo, Ticià, Sylvius, Rebelais, Paracels, Francesc i Servet i Luter, entre d'altres il·lustres personatges.

LA SEVA OBRA

En l'actualitat en coneixem tres exemplars. A la Biblioteca General de la Universitat de Barcelona se'n troba un de l'edició de 1542 (sig.:XVI/2856) i un altre de 1560 (sig.:C-240/7/30); i a l'Institut Botànic de la ciutat un altre de 1560 (sig.: D/I/8). Curiosament hi ha una gran diferència de format entre les dues edicions, la de 1542 és més grossa i a més es troba en millor estat de conservació, mentre que les altres volen ser un manual de butxaca. El catàleg de la Biblioteca del Congrés Americà⁽¹³⁾ té referenciats 10 exemplars (1540, 1541,

1542, 1544, tres de 1553, 1555 i 1560) on crida l'atenció que les edicions de 1553 contenen quatre il·lustracions amb notes descriptives al darrera i que paradòmicament, tan sols es troben en aquestes còpies.

La concepció anatòmica de Galè es fon amb la fisiologia per tal d'entendre la integritat d'aquest peculiar moviment que és la vida del home⁽¹⁰⁾. D'aquesta manera l'obra de Vasseu com darrer galenista resulta ser un dels primers exponents escrit de l'**Anatomia funcional** de la història. Respecta la proposta de Galè que segons Laín Entralgo descriu *la cos animal humà en la plenitud del seu específic moviment vital*. En paraules del mateix autor *cuan en el nostre segle s'intenta fer una anatomia "funcional", d'alguna manera resuscita l'ordre descriptiu de Galè*.

Tanmateix, Vasseu respecta a Galè en la interpretació anatòmica de cada una de les parts del cos en funció de la forma més adequada per tal de fer l'activitat pròpia de l'animal o del ser viu.⁽⁶⁾ En l'anàlisi de Guerra, la mà i el braç són l'expressió dels òrgans de la raó amb els quals l'home construeix els instruments per relacionar-se amb el medi ambient i amb els homes. El peu i la cama són els que fan possible la posició erecte i la locomoció.

El llibre conté nombroses etimologies gregues i es fa un seguiment fàcil del contingut gràcies a les anotacions laterals amb referències al text, com era propi de l'època. El pròleg dedicat al lector conté nombroses referències a **Iacobo Sylvio**, el seu mestre, i dedica l'obra al cardenal **Lenoncuria**.

Es resumeix en quatre taules o capítols, que apareixen en les il·lustracions: la primera sobre el ventre inferior (*"De ventre inferiore"*), la segona tòrax (*"De thorace"*), la tercera cap (*"De capiti"*), i la quarta mà i extremitat superior, encara que també inclou

un apartat sobre l'extremitat inferior (*"De differentiis mottum partium totius cruris"*).

a) *Ventre inferior*: el dedica parcialment a les parts superficials, pell, adipós, etc. Sobre el teixit gras n'explica la formació: *«Generatur ex Languinis parte pinguiore per tennes venas a££u£a & ubi cum frigidus & exanguibus particulis coniungitur, congela£cente»* (S'origina a la part més greixosa de la sang portada per venes primes quan refredant-se s'uneix amb partícules fredes i exsàngües). Completa el capítol amb l'estudi de musculatures epigàstriques, del peritoneu i de les vísceres.

b) *Tòrax*: Inclou l'anàlisi de: Parts circumscrites, mames, músculs toràcics, diafragma, pericardi i cor; a l'últim inclou detalls sobre el funcionalisme (*Systole* i *Dia£tole*) i sobre el vasos pulmonars: *«Pulmo va£is tribus contextus est. Gal. initio lib. 7 de u£u part.»* (Està compostat per tres vasos). Completa el capítol amb l'estudi de l'esòfag, tràquea, laringe, llengua i dents.

c) *Cap*: Repassa l'anatomia del pericrani, del crani, de les meninges, del cervell i dels seus ventricles, de la medulla espinal, dels ulls i del nas.

d) *Extremitat superior i mà*: Es refereix a l'anatomia estructural de les extremitats analitzant-ne els ossos, músculs, vasos i nervis. Tal com hem assenyalat anteriorment fa el mateix disseny anatòmic per l'extremitat inferior. Dintre de les descripcions anatòmiques de caràcter fisiològic crida l'atenció alguna de les seves descripcions:

– la mà, encara que tan sols sigui un apèndix, hi ha que entendre que comprèn tot el membre, que comença a l'articulació humeral i arriba fins l'extrem dels dits (*"Man cum fine appedice dicitur, totu mebrum intelligitur, quod ab humeri articulo incipiens, in digitoru extrema definir"*)

També respecta la mà afirma que és un instrument molt útil per l'animal amb coneixement, necessari per totes les arts i no més idoni per la pau que per la guerra (*"...foli homini pro omnibus simul defen£oriis armis datum e£t, infrumentum animali fapiienti conueniens, ad omnes quidem artes nec££arium, paci verò nom minùs quam bello idoneum"*).

– Dedicar gran part del capítol quatre a allò que avui en diem Fisiologia Articular, *Dels Diferents Moviments de totes les Parts de la Mà* (*"de Differentiis Motuum Partium Totius Manus"*). Y refereix la major o menor importància de la musculatura en funció a la seva profunditat (*"li aute, quibus minor credita e£t actio, in £uperficie extant. Infigniores altiùs delitefcunt"*).

– Respecta a l'extremitat inferior inclou els conceptes de moviment en carrera amb especial relevància a la capacitat postural de l'home en bipedestació (*"Homo animaliu folus erectus £tat"*), tanmateix com el concepte de biomecànica de la carrera: El caminar i el córrer, quan un peu està assentat en el terre, l'altre fa un moviment de balanceix per tornar a assentar-se. El que fa el moviment es el peu, però es una acció de tota la cama (*"Ambulatio fit, vt & cur£us, altero crure in terra firmato, altero circumlato. fed firmari quidem, pedis, circumferri autem, totius cruris est actio"*).

Són pocs els estudis que s'han fet sobre l'obra de Loys Vasseu, d'entre ells només n'hem pogut rescatar l'estudi realitzat per **Crummer** i **Saunders**, publicat a *Annals of Medicine History* l'any 1939, amb el títol: *"The anatomical compendium of Loys Vassé (1540)"*. Aquí els autors fan un procés d'investigació sobre el seu llibre i re-

marquen la seva influència en els progressos de l'anatomia. Aquest autors van desxifrar l'autoria de l'obra, ja que fins llavors s'havia confós i injustament

atribuït a altres autors com Jean Vassés o Jean Le Vasseur. Aquests progressos, compartits amb els estudiosos de l'època, i en uns anys de profund canvi ide-

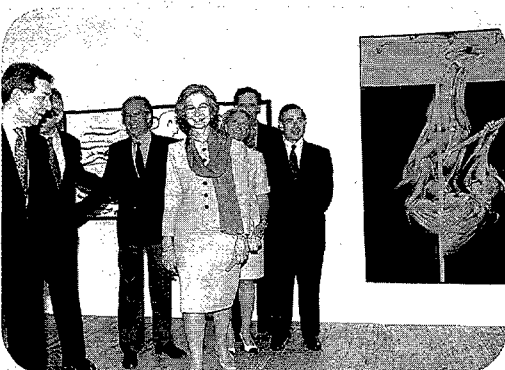
ològic, van ser la llavor de la cultura anatòmica dels segles venidors i el fonament d'un canvi, i l'inici de la ciència anatòmica aplicada al moviment.

Bibliografia

1. BLÁNQUEZ, A. *Diccionario Latino-Español*. Ed. Ramón Sopena, 1985.
2. CARRERAS, J. (Director) *Enciclopedia Catalana*. 2na reimpressió corregida. Barcelona, 1981
3. CORBELLA, J. i CALBET, J.A. *Diccionario Biogràfic de Metges Catalans*. 2^{on} volum. F-Q. Barcelona, 1982.
4. COROMINAS, J. *Onomasticon Catalanae*. III BI-C. Curial Edicions Catalanes. Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona "La Caixa", Barcelona, 1995.
5. CRUMMER, L.R. i SAUNDERS, J.B. de C.M. "The anatomical compendium of Loys Vasse (1540)" *Ann. of Med. History, third series. vol. I*, 1939, pg: 351-369.
6. GUERRA, F. *Historia de la Medicina*. Ed. Norma. Madrid, 1989.
7. HERNÁNDEZ MOREJÓN, A. *Historia Bibliográfica de la Medicina Española*. Obra póstuma. II. Johnson Reprint Corporation. New York and London, 1967.
8. HURTADO DE MENDOZA M. *Tratado elemental completo de anatomía general o fisiológica, de anatomía especial ó descriptiva, de anatomía de regiones o quirúrgica y de anatomía patológica ó médica*. Madrid Impr. que fue de García, 1829-1830.
9. LAÍN ENTRALGO, P. *Historia de la medicina*. Editorial Salvat, 1989.
10. LAÍN ENTRALGO, P. *La medicina hipocràtica*. Alianza Editorial, 1982.
11. MARTÍN, R. (Director de la obra). *Historia de España*. Salvat Editores, S.A.. Volúmenes II, III i X. Barcelona, 1989
12. PÉREZ FONTANA, V. *Andreas Vesalio Brucelensis y su época*. Publicaciones de la biblioteca de salud pública. Ministerio de Salud Pública, Uruguay, 1963.
13. THE NATIONAL UNION CATALOG. PRE-1956 Imprints. Library of Congress (EEUU). Vol 630, pp 505-506. London, 1979.
14. VASSEU, L. *Ludovici Vassaei catalaunensis, in anatomen corporis humani tabulae quatuor*. Parisiis ex officina Michaelis Faezandati, 1542.
15. VASSEU, L. *Ludovici Vassaei catalaunensis, in anatomen corporis humani tabulae quatuor*. Lvgdvni apvd Theobaldum, 1560.

XXI^a Biennial Internacional de l'esport en les Belles Arts

DR. RAMON BALIUS-MATAS

El dia 16 de juny va tenir lloc a la sala d'exposicions "Marqués de Comillas" de les Drassanes de Barcelona, l'acte inaugural i la proclamació dels artistes guanyadores de la *XII Biennial Internacional de l'Esport a les Belles Arts*, sota la presidència d'honor de Sa Majestat la Reina d'Espanya i organitzat pel Consell Superior d'Esports. Aquest esdeveniment, que es celebra des del 1967, és l'únic al món en el seu gènere ja que la seva temàtica és l'esport o l'activitat física. El cartell d'aquesta edició és obra original del pintor Jorge Castillo (Pontevedra, 1933). Enguany s'han presentat 399 obres procedents de 17 països, dels quals se'n varen seleccionar 59 pintures i dibuixos i 29 escultures.

El Jurat Internacional, presidit pel President del CIO, sr. Joan Antoni Samaranch, va atorgar el Premi d'Honor a Enric Pladevall per la seva escultura "Somnium Athleticum", i el Premi Es-

pecial del CIO a Mario Bedini per la seva obra pictòrica "Pèrtiga" i el Premi Especial del Comitè Olímpic Espanyol a Perico Pastor per la seva pintura "Lles". A més, es varen concedir un primer i segon premis de pintura a Pablo Lafuente i a Josep Domenech; d'escultura a Joan Mora i Txema Alvargonzález i de dibuix a Ricardo Sánchez i Luís Juan Camacho.

A fi de donar encara més prestigi al que col·loquialment es coneix com a *Biennial d'Art i Esport*, en una Sala d'Honor s'exposaven obres, com a Artista Convidat, del conegut escultor Josep Maria Subirachs, el qual també, algun cop, ha realitzat incursions artístiques en l'esport. A Subirachs se li va fer entrega de la Medalla Especial.

En definitiva, la *Biennial d'Art i Esport* ha posat de manifest un cop més que l'esport és un suggerent reclam artístic i que aquesta *Biennial* és actualment el màxim exponent d'aquesta vinculació.